

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

УДК 341.1

РОЛЬ ФРАГМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ У СТАНОВЛЕННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКОНОМІКИ

Вероніка ВЛАСЕНКО,
старший викладач

Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

SUMMARY

The article explored process of interaction principles and rules of international economic and international environmental law on formation of green economics as interbranch institute of international law caused by process of fragmentation international law. Analyzed factors fragmentation of international law and investigated interaction and mutual influence of fragmentation of international environmental law and processes of economic globalization on establishment and development interbranch institute of legal regulation of green economics. Proved that despite abundance number of environmental agreements to address global challenges in environmental field is only possible with application of international mechanisms for implementation rules of international economic law.

Key words: fragmentation of international law, globalization, international environmental law, international economic law, green economy.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено процес взаємодії принципів та норм міжнародного економічного та міжнародного екологічного права на формування екологічної економіки як міжгалузевого інституту міжнародного права, зумовлений процесом фрагментації міжнародного права. Проаналізовано чинники фрагментації міжнародного права та досліджено взаємодію і взаємовплив фрагментації міжнародного екологічного права та процесів глобалізації економіки на становлення та розвиток міжгалузевого інституту правового регулювання екологічної економіки. Доведено, що не дивлячись на велику кількість екологічних угод, вирішення глобальних проблем в екологічній сфері можливе лише за умови застосування міжнародних механізмів реалізації норм міжнародного економічного права.

Ключові слова: фрагментація міжнародного права, глобалізація, екологічна економіка, міжнародне екологічне право, міжнародне економічне право.

Постановка проблеми. Екологічна економіка виникла у відповідь на сучасні глобальні економічні, екологічні та фінансові кризи, зумовлені глобалізаційними процесами, у першу чергу, в економічній сфері. Виникнення цього нового інституту правового регулювання було зумовлене об'єктивною необхідністю розвитку міжнародного права. Питання фрагментації міжнародного права та її впливу на його розвиток є одним із найбільш суперечливих у сучасній доктрині міжнародного права. Дослідження цього феномену ще далеке від завершення, але вплив фрагментації на розвиток міжнародного права є очевидним. Глобалізаційні процеси, які зумовили фрагментацію міжнародного права, не можуть розвиватись ізольовано один від одного, отож необхідним є дослідження ролі фрагментації міжнародного права та процесів глобалізації на міжнародно-правове регулювання екологічної економіки, як міжгалузевого інституту міжнародного права.

Актуальність теми. Дослідженням явища фрагментації міжнародного права та процесів глобалізації займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Г. Хафнер, Н.Ф. Кісліцина, Н. Шоу Малькольм, Бруно Сімма, Ла Тробе, Дж.Р. Крофорд, Р.А. Колодкін, О.Р. Поединок, М.М. Гнатівський, Т. Стефенс, М.О. Медведева, М. Коскени'ємі, О.В. Плотніков та ін. Проте досі не було проаналізовано взаємодію явища фрагментації міжнародного права та вплив глобалізаційних процесів на становлення та розвиток екологічної економіки.

Метою статті є дослідження ролі фрагментації міжнародного права та процесу глобалізації економіки на

становлення та розвиток міжгалузевого інституту правового регулювання екологічної економіки.

Виклад основного матеріалу. Процеси взаємодії принципів та норм міжнародного економічного та міжнародного екологічного права на формування екологічної економіки, як міжгалузевого інституту міжнародного права, зумовлені поєднанням двох явищ – фрагментації міжнародного права та процесів глобалізації.

Не дивлячись на те, що міжнародне економічне та міжнародне екологічне право є відносно новими галузями міжнародного права, вони набули стрімкого розвитку завдяки глобалізаційним процесам, які ми можемо спостерігати з кінця ХХ століття. Сучасні прояви глобалізації характеризуються системною інтеграцією світових ринків і регіональних економік, усіх сфер життєдіяльності суспільства. Результатом цих процесів є прискорене економічне зростання, впровадження сучасних технологій і методів управління. При цьому зміни, які викликані процесами глобалізації, носять глибинний характер, зачіпають усі сфери життя суспільства [12]. Такі стрімкі глобалізаційні процеси у міжнародних економічних відносинах мають як переваги, пов'язані із пошуканням економічного зростання та лібералізацією торгівлі, так і недоліки, а саме, погіршення стану навколишнього природного середовища через антропогенний вплив міжнародної економічної діяльності на навколишнє середовище. Отже, не зважаючи на покращення економічної ситуації, світова економічна система залишалася ресурсомісткою, енергетично затратною та екологічно шкідливою. Внаслідок

цього виникла об'єктивна необхідність нової концепції економічного розвитку, яка б дозволила комплексно вирішити як економічні, так і екологічні проблеми, досягти не тільки кількісного зростання, але й суттєвих якісних змін і реального покращення стану навколишнього середовища. Саме у відповідь на цю необхідність і завдяки фрагментації міжнародного права ми можемо спостерігати утворення нового міжгалузевого інституту міжнародного права – правового регулювання екологічної економіки, яка має свої джерела правового регулювання та систему спеціальних принципів.

У 2002 році питання фрагментації було включене до програми роботи Комісії ООН з міжнародного права (далі – Комісія МП) під назвою: «Фрагментація міжнародного права: труднощі, зумовлені диверсифікацією та розширенням сфери охоплення міжнародного права». Комісія МП встановила, що в останні півстоліття сталося різке розширення сфери регулювання міжнародного права. Однак таке розширення відбувається не координовано, а в рамках конкретних регіональних чи функціональних груп держав. Основна увага приділяється вирішенню конкретних проблем, а не досягненню загального регулювання по типу правового. Це відображає те, що соціологи називають «функціональною диференціацією» – посилення спеціалізації частин суспільства та пов'язана з цим автономізація цих частин. Добре відомий парадокс глобалізації полягає в тому, що хоча вона й призводить до посилення одноманітності життя суспільства у всьому світі, вона ж призводить і до посилення фрагментації, тобто до появи спеціалізованих та відносно автономних сфер функціонування та структури суспільства.

Фрагментація міжнародного права набуває юридичного значення в силу того, що вона супроводжується спеціалізованими та відносно автономними нормами або комплексами норм, правових інститутів та сфер юридичної практики. Те, що колись здавалося регульованим «загальним міжнародним правом», стало сферою дії таких спеціалізованих систем, як «торгове право», «морське право», «екологічне право», «європейське право» і навіть таких вузькоспеціалізованих форм знань, як «інвестиційне право» або «міжнародне право біженців» і т. п., кожне із яких має свої власні принципи та інститути [2].

Комісія МП виділила три типи фрагментації: 1) фрагментація через конфліктуючі тлумачення загального міжнародного права; 2) фрагментація із причин появи спеціального права, як винятку із загального міжнародного права і 3) фрагментація, як результат колізії між різними типами спеціального права [2].

Медведєва М.О. вказує, що прикладом фрагментації, як результату колізії між різними типами спеціального права, можуть слугувати положення міжнародних природоохоронних угод, що містять спеціальні торгові зобов'язання і здатні вступати у конфлікт із зобов'язаннями за угодами, ухваленими в рамках Світової організації торгівлі, оскільки порушують основні принципи права цієї організації. Незважаючи на те, що у своїх прецедентах СОТ не раз підтверджувала, що Генеральна угода з тарифів і торгівлі, а також усі додаткові до неї угоди не повинні тлумачитись у «клінічній ізоляції від міжнародного публічного права», органи із вирішення спорів цієї організації неохоче застосовують при розгляді спорів норми інших міжнародних договорів, зокрема природоохоронних [13, с. 386–388].

Таким чином, фрагментація, як результат колізії між різними типами спеціального права, властива міжнародному праву навколишнього середовища та міжнародному економічному праву, одним із завдань міжнародно-правового регулювання екологічної економіки, як міжгалузевого інституту міжнародного пра-

ва, що виник унаслідок такої фрагментації, має стати врегулювання таких колізій.

У доктрині міжнародного права фрагментація теж знайшла своє відображення, але думки вчених з цього приводу розійшлися. Одні вчені вважають, що створення нових галузей міжнародного права розчленовує його систему, приносить ризики колізій міжнародно-правових норм, принципів та інститутів, інші вбачають у фрагментації збільшення можливостей для досягнення цілей, поставлених перед міжнародним співтовариством у сучасних умовах глобалізації.

Явище фрагментації сьогодні найчастіше розглядається, як динамічний процес розщеплення, поділу, «атомізації» міжнародного права на частини через виділення автономних і самодостатніх міжнародно-правових режимів за допомогою розповсюдження міжнародного права на нові сфери відносин, а також за допомогою створення великого числа інститутів для управління і контролю. Г. Хафнер називає два головні чинники, що обумовлюють фрагментацію міжнародного права: збільшення кількості міжнародних норм та підсилення політичної фрагментації. Вони, в свою чергу, поєднуються зі зростаючою регіональною та глобальною взаємозалежністю в таких областях, як економіка, навколишнє середовище, енергетика, ресурси, охорона здоров'я, а також із розповсюдженням зброї масового знищення [1].

Тобто, відповідно до класифікації Г. Хафнера фрагментація може бути політичною та правовою. Фрагментація політична при здійсненні як внутрішньої політики держави, так і зовнішньої політики розподіляється на економічну політику, торгову політику, фінансову політику та ін. Саме така політична фрагментація при здійсненні внутрішньої та зовнішньої політики держав і є, на думку Г. Хафнера, першопричиною явища фрагментації міжнародного права.

Н.Ф. Кісліцина у своєму дисертаційному дослідженні доходить висновків, що фрагментація сприймається, як неминучий наслідок руйнування системи міжнародного права, вона призводить до конкуренції норм міжнародного права та дублювання функцій у роботі міжнародних організацій [3]. Професор Університету Л. Малькольм Н. Шоу розглядає фрагментацію міжнародного права як явище, пов'язане з глобалізацією міжнародного співтовариства, особливо з економічною її складовою [4]. Професор права з Університету штату Мічиган Бруно Сімма одним із перших зазначає, що явище фрагментації є наслідком розвитку вузькоспеціалізованих «закритих» режимів міжнародного права [5]. Професор міжнародного права з Університету Ла Тробе в Австралії Дж.Р. Крофорд у рамках збірника Кембриджського університету «Взаємодія режимів у міжнародному праві перед обличчям фрагментації» висловив думку, що «на відміну від конституційних правових систем міжнародне право не виключає конфлікту правових норм, «і дозвіл такого конфлікту представляється питанням юридичної техніки» [6]. Р.А. Колодкін описує фрагментацію міжнародного права як «розпад, розділ або руйнування цілого на відірвані, неповні і непов'язані між собою частини» [7]. Як проблему, яка потребує вирішення, фрагментацію міжнародного права розглядають О.Р. Поєдинок та М.М. Гнатовський [8]. У свою чергу Т. Стефенс вважає, що фрагментація є природним процесом розвитку міжнародного права, який дозволяє розробляти спеціальні правила з метою реагування на потреби, що задовольняються загальним міжнародним правом не достатньо адекватно [9]. Прибалтійський учений М. Коскен'ємі вважає, що суть проблеми у більшій мірі полягає не в утворенні нових інститутів та галузей міжнародного права, а у використанні загального права

новими органами, які представляють інтереси та погляди, які розходяться із тими інтересами, що були представлені у старих органах, і стверджує, що проблема фрагментації сама по собі не є проблемою [10].

Питання фрагментації в екологічній сфері розглядалося у роботі української вченої М.О. Медведєвої «Теоретичні та практичні аспекти реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища» [11]. У цій роботі вчена дійшла висновку, що фрагментація міжнародного права навколишнього середовища пов'язана з існуванням спеціальних автономних режимів у рамках галузі, часто не узгоджених і конфліктуючих як між собою, так і зі спеціальними режимами в рамках інших галузей міжнародного права. Як наслідок – відсутність єдиних уніфікованих принципів і норм, що регулюють охорону навколишнього середовища і раціональне природокористування, проблеми в правовій регламентації багатьох питань, паралельне регулювання того самого питання різними міжнародними природоохоронними угодами, відсутність злагодженого механізму здійснення споріднених договорів і всього міжнародного права навколишнього середовища як на універсальному, так і на національному рівнях [11].

В екологічній сфері фрагментація найбільш інтенсивна, це пов'язано з великою кількістю міжнародних угод (за статистикою – більше 300) та інтенсивним впливом міжнародного економічного права на правове регулювання захисту навколишнього середовища. До того ж, увага міжнародного співтовариства до шляхів вирішення міжнародних екологічних проблем світового масштабу невинно зростає, і сучасні тенденції такого пошуку спрямовані на поєднання двох інститутів правового регулювання, міжнародного економічного та міжнародного екологічного права, який виник на базі науки міжнародного права.

Не дивлячись на велику кількість думок у доктрині міжнародного права стосовно позитивних чи негативних впливів фрагментації на розвиток системи міжнародного права, Комісія ООН із міжнародного права у своєму дослідженні дійшла справедливих висновків стосовно того, що фрагментація не є новим явищем. Помилково говорити і про «ерозію» міжнародного права, оскільки зменшення кількості міжнародних норм та зв'язків між ними не спостерігається. Навпаки, останні півстоліття ми можемо спостерігати збільшення кількості міжнародно-правових норм, у тому числі таких, котрі забезпечують існування та функціонування самої міжнародно-правової системи. Отже, фрагментація є абсолютно природним явищем для розвитку самої системи міжнародного права.

Висновки. Фрагментація міжнародно-правового регулювання екологічної економіки пов'язана, у першу чергу, із глобалізаційними процесами в економічній та природоохоронній сфері. Поява комплексного інституту міжнародно-правового регулювання екологічної економіки пов'язана з необхідністю враховувати екологічні фактори при здійсненні економічної діяльності. Взаємодія та взаємозв'язок цих двох, на перший погляд, різних галузей міжнародного права дозволяє вирішити екологічні проблеми, застосовуючи методи, притаманні міжнародному економічному праву.

Екологічні угоди складають основу екологічного права, втім вирішення глобальних проблем в екологічній сфері можливе лише за умови застосування міжнародних механізмів реалізації норм міжнародного економічного права. В рамках міжнародно-правового регулювання

екологічної економіки гармонійно поєднуються норми міжнародного економічного та міжнародного екологічного права, при цьому пріоритет у правовому регулюванні належить міжнародним екологічним нормам, що дозволяє застосовувати комплексні механізми правового регулювання при вирішенні складних екологічних проблем.

Фрагментація в рамках міжнародного економічного права та міжнародного права навколишнього середовища, що виникає як результат колізії між різними інститутами міжнародного права, породжує необхідність врегулювання таких колізій за рахунок міжнародно-правових механізмів економічного характеру, що враховують екологічні умови.

Список використаної літератури:

1. Хафнер Г. Риски фрагментации международного права // Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи, 55-я сессия. – Дополнение № 10 (A/55/10), приложение. – 369 с.
2. Фрагментация международного права: трудности, обусловленные диверсификацией и расширением сферы охвата международного права / Организация Объединенных Наций // Доклад Комиссии международного права / Пятьдесят восьмая сессия (1 мая – 9 июня и 3 июля – 11 августа 2006 года), A/61/10. – ООН. – 2006. – С. 405–427.
3. Диссертация на соискателя ученой степени кандидата наук Н.Ф. Кислицыной. «Развитие системы международного права на современном этапе» // Российский университет дружбы народов. – Москва. – 2010.
4. Shaw, Malcolm N, International Law 6th ed, CUP 2008. – 1546 p.
5. Simma B. Universality of International Law from Perspective of a Practitioner. – 2009. – 20 EJIL / Simma B. Self-Contained Regimes, 16 Netherlands YIL. – 1985. – 111 p.
6. Regime Interaction in International Law: Facing Fragmentation in Conversation.
7. Колодкин Р.А. «Фрагментация международного права?» // Московский журнал международного права. – 2005. – № 2 (58). – С. 38–61.
8. Гнатовський М.М. Поєдинок О.Р. Фрагментація міжнародного права: проблема та можливі шляхи її вирішення // Актуальні проблеми політики / Збірник наукових праць. – Одеса. – 2008. – Вип. 34. – С. 314–323.
9. Stephens T. Multiple international courts and fragmentation of international environmental law / T. Stephens // Australian Year Book of International law. – 2006. – Vol. 15. – P. 553–579.
10. Koskenniemi M. Fragmentation of international law? Postmodern anxieties // Lieden Journal of International Law. – 2002. – Vol. 25. – P. 553–579.
11. Медведєва М.О. Теоретичні та практичні аспекти реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища // Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин. – К.: «Фенікс». – 2012. – 484 с. (бібліотека кафедри міжнародного права). – 386 с.
12. Горянська Т.В. «Зелена економіка» як чинник розвитку зовнішньоторговельних відносин». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://docs.google.com/viewer?url=http%3A%2F%2Fecology.kpi.ua%2Ffiles%2Ffiles%2F19_kpi_2014.doc.
13. Медведєва М.О. Теоретичні та практичні аспекти реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища // Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин. – К.: «Фенікс». – 2012. – 484 с.